

Upravljanje održivim razvojem turizma na nivou lokalnih zajednica

The sustainable management of tourism development at the level of local communities

Tatjana Vujić, Danica Petrović
Univerzitet Sinergija Bijeljina

Sažetak

Turizam se poslednjih decenija pokazao kao svjetska privredna grana koja zauzima vodeće mjesto u odnosu na ostale grane privrede. Za mnoge zemlje i regije, turizam predstavlja osnovni instrument za postizanje željenog nivoa regionalnog razvoja, prvenstveno zbog mogućnosti da stimuliše nove ekonomske aktivnosti. Istovremeno, omogućava ubrzanje lokalnog razvoja i porast zaposlenosti u nerazvijenim područjima i turistički atraktivnim destinacijama.

Turizam kao najveća svjetska privredna grana u pogledu efekata u ekonomskom i društvenom razvoju, kao i brojnosti učesnika, upravo zahtijeva planiranje, razvoj i upravljanje na održiv način, kako ne bi uništio prirodnu sredinu i društvo od kojih zavisi. Intenzivan razvoj turizma koji nije zasnovan na konceptu održivog razvoja uništava sam sebe, jer postaje manje atraktivan za turiste, ali i opasnost za domicilno stanovništvo na određenim destinacijama. Istovremeno, naglasak je na što većem uključivanju lokalnih zajednica koje moraju shvatiti da u turizmu ekonomsku korist donosi ekološka odgovornost. Stoga je neophodno donošenje strategije lokalnog razvoja, prije svega u nedovoljno razvijenim destinacijama.

U radu se razmatra uloga i značaj upravljanja održivim razvojem u oblasti turizma, kao šansa za destinacije lokalnog nivoa koje imaju komparativne prednosti i priliku da se izdvoje kao perspektivna turistička destinacija.

Ključne reči: održivi turizam, upravljanje održivim razvojem turizma, održivost turističke destinacije, lokalni ekonomski razvoj.

Abstract

In recent decades, tourism has proven to be a world economy branch that occupies a leading position in relation to other branches of the economy. For many countries and regions, tourism is the basic instrument for achieving the desired level of regional development, primarily because of the potential to stimulate new economic activities. At the same time, it enables accelerated local development and employment in undeveloped areas and tourist-attractive destinations.

Tourism, as the world's largest economic branch, in terms of its effects upon economic and social development, as well as the number of participants, requires sustainable planning, development and management in order not to destroy the natural environment and society which it depends on. An intensive tourism development that is not based on the concept of sustainable development destroys itself, as it becomes less attractive to tourists, but also a danger to the domicile

population in certain destinations. At the same time, the emphasis is on the greater involvement of local communities that need to comprehend that ecological responsibility brings economic benefits to tourism. Therefore, it is necessary to adopt a local development strategy, primarily in underdeveloped destinations.

The paper discusses the role and significance of sustainable development management in the field of tourism, as a chance for local level destinations to gain competitive advantage and the opportunity to distinguish themselves as a promising tourist destination.

Key words: sustainable tourism, sustainable tourism management, tourist destination sustainability, local economic development

1. UVOD

Turizam se u posljednjim godinama XX vijeka pokazao kao svjetska privredna grana koja je ostvarila vodeće mjesto u odnosu na ostale grane privrede. Razvoj turizma kao globalne aktivnosti uočljiv je i iz podataka Svjetske turističke organizacije (UNWTO) iz kojih se vidi da je u 2017. godini broj turističkih kretanja u svijetu ostvario je rast od 6,8%, dostigavši cifru od 1,323 miliona učesnika (84 miliona više u odnosu na prethodnu godinu). To je znatno više od uobičajenog trenda rasta od 4% počev od 2010. godine i predstavlja najbolji rezultat u posljednjih sedam godina. Istovremeno, ostvareni devizni priliv od međunarodnog turizma u 2017. godini, porastao je za 5% i iznosio je 1340 milijardi USD. Na osnovu trenutnih trendova, ekonomskih perspektiva i predviđanja eksperata UNWTO, projektuje se broj međunarodnih turističkih dolazaka koji će rasti po stopi od 4-5%. Riječ je o povećanju iznad predviđenog prosjeka od 3,8% za period od 2010-2020. prema dugoročnoj prognozi UNWTO do 2030. godine.¹ Kao najveća svjetska privredna grana u pogledu efekata u ekonomskom i društvenom razvoju, kao i brojnosti učesnika, turizam upravo zahtijeva planiranje, razvoj i upravljanje na održiv način, kako ne bi uništio prirodnu sredinu i društvo od kojih zavisi. Intenzivan razvoj turizma koji nije zasnovan na konceptu održivog razvoja

¹ UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition, dostupno na www.unwto.org/tourism-highlights-2018. (pristup 28.09.2018.godine)

uništava sam sebe, jer postaje manje atraktivan za turiste, ali i opasnost za domicilno stanovništvo na određenim destinacijama. Koncept održivog razvoja pojavio se krajem prošlog vijeka kao kompromisno rješenje koje uz daljnji privredni razvoj podrazumijeva i društveni napredak i ekološku održivost.

Potpunije uključivanje lokalnih zajednica u aktivnosti turističkog sektora ne samo da je korisno za same zajednice i za životnu sredinu, već je i neophodno za poboljšanje kvaliteta turističkog iskustva. Projekti nametnuti spolja i podstaknuti željom za brzom zaradom i profitom često ne vode računa o lokalnim potrebama, uslovima i resursima, stvarajući time neprihvatljive ekološke, društvene i kulturološke troškove. Uključivanje lokalnih zajednica ključno je za ostvarivanje održivog i odgovarajućeg razvoja, koji može zadovoljiti potrebe lokalnog stanovništva, te zaštititi njihovo prirodno i kulturološko okruženje i omogućiti postizanje prijeko potrebne ravnoteže u kojoj zadovoljavanje sadašnjih potreba turista neće ugroziti zadovoljavanje potreba budućih generacija. Strategija lokalnog razvoja je stoga neophodna, pogotovo u nedovoljno razvijenim područjima i zemljama.

2. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA

Danas se čovječanstvo suočava sa mnogim nejednakostima unutar i između nacija, sa povećanjem gladi, siromaštva, bolesti i nepismenosti. Veliku prijetnju našoj budućnosti predstavljaju i ekološke posljedice smanjenja ozonskog omotača, promjene klime, degradacije zemljišta, krčenja šuma, gubitka biodiverziteta i zagađenja vazduha, vode i zemlje. Jaz u stepenu razvoja između industrijalizovanih zemalja i zemalja u razvoju se produbio, a broj siromašnih se nije smanjio. Više od milijardu ljudi u zemljama u razvoju živi bez odgovarajuće ishrane, medicinske njege, obrazovanja i uslova stanovanja, dok ljudi u razvijenim zemljama koriste najveći dio svjetskih resursa. Turizam, sa svojim položajem u svjetskoj privredi, ima moralnu odgovornost da preuzme vođstvo u ostvarivanju prelaska na održivi razvoj. On ima i sopstveni interes u tome.²

Održivi razvoj pretpostavlja takvu razvojnu orijentaciju koja u sebi stvara trajno uspostavljenu harmoniju između razvoja i prirodne sredine, sa ciljem da se uz što racionalnije korišćenje prirodnih resursa ostvari što veći ekonomski učinak.³ Ovakav koncept održivog razvoja podržan je i kroz rezoluciju Ujedinjenih nacija 1987. godine, da bi se dodatno afirmisao na kasnijim skupovima. Samit UN-a održan 1992. godine u Rio de Žaneiru kroz Agendu 21 (Program za 21. vijek), okarakterisao je

² www.lovetravel.rs/zelena-planeta/odrzivi-razvoj-turizma (pristup 15.09.2018.godine)

³ Savremena naučna literatura nudi mnoštvo različitih pristupa i tumačenja pojma održivosti i koncepta održivog razvoja. Najčešće korištenu definiciju "održivog razvoja" ponudio je Lester Brown, koja je navedena i u izveštaju "Our Common Future" Brundtlandove komisije (Svetska komisija za životnu sredinu pri Ujedinjenim nacijama): "Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjice, a istovremeno ne ugrožava mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe." (World Commission and Development – WCED, 1987.)

održivi razvoj kao društveno odgovoran razvoj uz istovremenu zaštitu prirodnih resursa i okoline za dobrobit budućih naraštaja. Preporuke Agende 21 odnose se na mjere i aktivnosti koje treba preduzimati u svim oblastima društvenog života i rada, kako bi do kraja zaživio koncept održivog razvoja u cjelini, kao i po pojedinim segmentima društvenog i ekonomskog života.

UNWTO definiše održivi turizam na sljedeći način: "Održivi turizam zadovoljava potrebe sadašnjih turista i domaćih regiona dok štiti i povećava mogućnost za budućnost. Predstavljen je kao vodeći menadžment svih resursa na takav način da ekonomske, društvene i estetske potrebe mogu biti zadovoljene dok čuva kulturni integritet, osnovne ekološke procese, biodiverzitet i sisteme za obezbjeđivanje života."

Iz navedene definicije proizilazi da je koncept održivog turizma, pored ekoloških pitanja, proširen na ekonomske, socijalne i kulturne aspekte, uzimajući u obzir da lokalne zajednice mogu imati koristi od turizma, ukoliko je on održiv na duži rok.⁴

Dinamičan razvoj turizma ima brojne pozitivne, ali i negativne efekte na razvoj turističkih destinacija. Tako, turizam ima veoma važnu i pozitivnu ulogu u društveno-ekonomskom razvoju mnogih zemalja, doprinoseći kulturnoj razmjeni, unapređivanju međunarodnih odnosa i miru u svijetu. Ali, isto tako, ekspanzivan razvoj turizma je pokazao da stihijnost ima slične negativne posljedice na prostor i životnu sredinu u cjelini, poput nekontrolisanog razvoja industrije. Negativni uticaji turizma na životnu sredinu na destinaciji imaju svoje sinergetsko dejstvo, jer se njihovim sadejstvom povećavaju ukupni negativni efekti, koji mogu biti predstavljeni na sljedeći način:⁵

- Ekonomski aspekti – uticaj sezonskih činilaca na turističko poslovanje, djelovanje konkurencije, moguća visoka uvozna zavisnost, što bitno smanjuje ostvareni devizni priliv od turizma, posljedice globalizacije, udio nekvalifikovanih i slabo plaćenih poslova u ukupnoj zaposlenosti, uništavanje tradicionalnih oblika zapošljavanja (poljoprivreda, ribarstvo);
- Socio-kulturni aspekti – gubitak kulturnog identiteta, nestanak tradicionalnog sistema vrijednosti, ugrožavanje ljudskih prava, kriminal, prostitucija idr.;
- Ekološki aspekti – emisija štetnih gasova od strane turističkih saobraćajnih sredstava, ogromno korišćenje resursa i proizvodnja otpada, značajna potrošnja vode, korišćenje zemljišta u turističke svrhe i dr.

Održivim razvojem turizma treba maksimizirati koristi od turizma i istovremeno minimizirati štete ili troškove, te usmjeriti i limitirati turistički razvoj u skladu sa zahtjevima održivog razvoja turizma i ekonomskog razvoja. U okviru održivog razvoja polazi se od toga da ekonomski razvoj, društveni razvoj i zaštita životne sredine predstavljaju međuzavisne i međusobno

⁴ Vujić, T. (2012): *Upravljanje održivim razvojem turizma sa posebnim osvrtom na Republiku Srpsku*, Zbornik radova sa 10. Međunarodnog naučnog skupa Sinergija 2012, str. 475-476

⁵ Popesku, J. (2016): *Menadžment turističke destinacije*, Univerzitet Singidunum Beograd, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, str. 10

pomažuće komponente održivog razvoja. Polazeći od značaja održivog turizma na smanjenje siromaštva, zaštitu životne sredine, jačanja ekonomskog položaja žena i mladih, kao i od doprinosa turizma pomenutim trima dimenzijama održivog razvoja, Generalna skupština UN proglasila je 2017. godinu Međunarodnom godinom održivog turizma za razvoj.⁶

Koncept održivog razvoja i odgovorna potrošnja u turizmu u skladu sa prirodnim i društvenim mogućnostima destinacije, a ne ekonomski ciljevi vezani za ostvarivanje kratkoročne profitabilnosti i rasta, imaće prioritet u budućnosti.

3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA I ULOGA LOKALNE ZAJEDNICE

Održivi razvoj, ni u kom slučaju nema za cilj da zaustavi razvoj turizma već da omogući njegov razvoj na način da turisti vide i dožive ono što žele, ali da pritom ne unište same elemente na destinaciji koji su ih privukli. U isto vrijeme, društvo, kultura i okruženje ljudi koji žive u turističkim destinacijama nisu uništeni niti ugroženi. Savremeni turista teži ka iskustvima koja mu pružaju osjećaj bliskosti sa prirodom i lokalnom zajednicom. Da bi se postigao razvoj održivog turizma, neophodan je integralni pristup njegovom planiranju i upravljanju. Interes lokalne zajednice je u tome da turizam obezbijedi zapošljavanje lokalnom stanovništvu i uspostavi vezu sa lokalnim poslovima. Dobar imidž imaju one turističke destinacije koje su uspostavile kodeks ponašanja u turizmu na svim nivoima (od nacionalnog, preko regionalnog, do lokalnog) zasnovan na međunarodno priznatim standardima. Lokalna zajednica predstavlja osnovni element u savremenom turizmu, jer se upravo na njima bazira turistička ponuda. Lokalna zajednica osigurava ponudu smještaja, ugostiteljstva, lokalnog saobraćaja, informacija. Osim toga, prirodne, kulturne ili istorijske privlačnosti, kao i domicilno stanovništvo su temeljni elementi onoga što privlači turiste prema određenoj destinaciji. Savremene tendencije na turističkom tržištu posebno naglašavaju važnost upravljanja turizmom na nivou lokalnih zajednica, imajući u vidu da upravo na tom nivou dolaze do punog izražaja odnosi između glavnih interesnih grupa: lokalno stanovništvo, lokalni organi vlasti, posjetioci, turistička i komplementarna privreda.

Nacionalne strategije dugoročnog razvoja turizma mnogih zemalja promovišu načelo održivog razvoja turizma, naglašavajući aktivnosti na očuvanju stanja okoline i kulturnog naslijeđa, kao i održivosti razvoja identiteta destinacije. Planiranje turističkog razvoja koje se zasniva na filozofiji održivosti sve više se javlja kao najprihvatljiviji koncept. UNWTO identifikuje glavne partnere za održivi razvoj turizma na destinaciji: turističku privredu, nosioce zaštite životne sredine i autoritete lokalne zajednice.⁷ Pravilno planiran razvoj

turizma najvažnija je pretpostavka za očuvanje životne sredine i kvaliteta života lokalnog stanovništva.

Upravljanje turizmom podrazumijeva saradnju kroz snažno partnerstvo između javnog i privatnog sektora na osnovu zajedničke vizije. Vođstvo tim partnerstvom treba da pripadne posebnoj organizaciji za upravljanje turističkom destinacijom koja treba da osigura neophodno zajedništvo u ostvarivanju usvojenih ciljeva. Osnova za efektivno upravljanje destinacijom je usvajanje i primjena jasne konkurentske strategije u cilju stvaranja konkurentske prednosti, kreiranja prepoznatljivog brenda i isporuka superiorne vrijednosti za potrošače.⁸

Kako bi se uspostavio model održivog razvoja turizma, Strategija razvoja turizma Republike Srpske⁹, navodi:

- uspostavljanje sistema integrisanog upravljanja prirodnim resursima,
- obezbjeđenje aktivnog učešća u stvaranju turističkog proizvoda savih zainteresovanih strana, posebno **lokalnih zajednica**,
- omogućavanje kreativnosti svim učesnicima u turizmu,
- omogućavanje modela javnog i privatnog sektora,
- podsticanje razvoja turističkog proizvoda na nivou MTO i sl.

Kako bi se dostigao održivi razvoj turizma, lokalne zajednice treba da učestvuju u procesu donošenja strateških odluka. One mogu učestvovati u prepoznavanju i promociji turističkih resursa i atrakcija koje čine osnovu za razvoj turizma. Umjesto pasivnog posmatrača, lokalna zajednica treba biti aktivni učesnik, ukoliko se žele postići trajni pozitivni rezultati. Ona ima ključnu ulogu u stvaranju povoljnog ambijenta za razvoj turizma i upravljanje održivim razvojem. Ključne pretpostavke se odnose na:

- donošenje strategije razvoja na nivou lokalne zajednice,
- donošenje politike razvoja,
- postojeći nivo prostorne uređenosti i funkcionalnog razvoja,
- socio-ekonomsku razvijenost,
- kulturni ambijent,
- spoznaju lokalnog stanovništva o mogućnostima turističke privrede.

Istovremeno, turistička industrija bi trebalo da:¹⁰

- poštuje potrebe i želje lokalnog stanovništva,
- podržava koncept da lokalno stanovništvo treba da odredi svoj sopstveni razvoj,
- aktivno ohrabri lokalno stanovništvo da se uključi u lokalne projekte,

⁶ www.tourism4development2017.org (pristup 15.09.2018.godine)

⁷ UNWTO (1993): *Sustainable Tourism Development – Guide for Local Planners*, WTO publication, Madrid

⁸ Popesku, J. (2016): *Menadžment turističke destinacije*, Univerzitet Singidunum Beograd, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, str. 112

⁹ Strategija razvoja turizma Republike Srpske za period 2011-2020.godine, (2011) Banja Luka, str. 113

¹⁰ Kilipiris, F. (2005): *Sustainable Tourism Development and Local Community Involment*, Tourism and Hospitality Management, Vol 11, No. 2, pp.34

- promoviše aktivna partnerstva lokalnog stanovništva i zajednice u turističkom razvoju,
- uključi širi opseg udruženja u lokalnoj zajednici,
- aktivno podržava lokalna preduzeća, trgovinu, ugostiteljstvo, vodiče,
- zaposli lokalno stanovništvo,
- ohrabri razvoj turizma u privatnom sektoru,
- izbjegne uznemiravanje lokalnog stanovništva.

Uspjeh razvoja turizma predstavlja sinergiju međuzavisnih komponenti: zadovoljstvo turista i lokalnog stanovništva, zadovoljstvo nosilaca turističke ponude i očuvanje životne sredine. Posebno treba uzeti u obzir interese i zadovoljstvo lokalnog stanovništva. Prilikom upravljanja turističkim razvojem destinacije, neophodno je uzeti u obzir predloge i prihvatiti inicijative lokalnog stanovništva, jer se jedino na takav način stvara kvalitetan pristup razvoju turizma. Bez uvažavanja potreba, zahtjeva i želja lokalnog stanovništva, nije moguće planirati uspješan razvoj turizma. Lokalna zajednica je ta koja će u saradnji sa ostalim učesnicima iz javnog i privatnog sektora odrediti pravac željenog turističkog razvoja. Budući razvoj lokalne zajednice zavisi od brojnih odluka lokalne vlasti, što za njih predstavlja izazov u određivanju scenarija ili pravca turističkog razvoja. To zahtijeva: identifikovanje prioriteta razvoja, kvalitetnu evaluaciju, repozicioniranje postojećih i planiranje novih perspektivnih turističkih proizvoda i strateških odluka. Planiranje tako postaje proces uspostavljanja strateške vizije destinacije, koja odražava ciljeve i težnje zajednice i njihovu implementaciju. Ovakvim planskim pristupom turizam treba da generiše maksimalne ekonomske, društvene i envajronmentalne dobiti za lokalnu zajednicu, a negativni uticaji treba da budu svedeni na minimum. Kao rezultat takvog pristupa postiže se održivost upravljanja turističkim sadržajem destinacije.

Uloga lokalne zajednice (organa vlasti, privrednih subjekata, institucija kulture i obrazovanja, vladinih i nevladinih organizacija i raznih udruženja) pretpostavlja odgovoran odnos prema osnovnim vrijednostima, zdravom životu i zdravoj životnoj sredini. Takav odnos podrazumijeva unapređenje kvaliteta životnog prostora, što u stvari i čini pretpostavku održivom turizmu. S tim u vezi proističu i zadaci subjekata lokalne zajednice, posebno organa lokalne vlasti.

4. ZAKLJUČAK

Koncept održivog razvoja turizma naglašava činjenicu da ekonomski razvoj i zaštita životne sredine nisu međusobno isključive pojave. Zbog nekontrolisanog turističkog razvoja i neefikasnog upravljanja destinacijom, turizam može iništiti "samog sebe", uništavajući resurse i elemente turističke ponude na kojima se i počeo razvijati. Ovaj koncept podjedanko je prihvatljiv za interese nosilaca turističke ponude, ali i turističke tražnje, jer samo zdrava i očuvana životna sredina omogućava turistički razvoj na dugi rok.

Pri tome, za uspješno upravljanje održivim razvojem turizma veoma je značajno da lokalna zajednica prepozna koristi ovoga koncepta i da uspostavi neku vrstu partnerskog odnosa između privatnog sektora i lokalne zajednice, odnosno međusobnu povezanost svih zainteresovanih učesnika: turističkih preduzeća, turista i lokalnog stanovništva. Imajući u vidu činjenicu da je zdrava životna sredina preduslov za uspješno bavljenje turizmom, može se konstatovati da samo one destinacije čije se nacionalne i lokalne strategije razvoja turizma zasnivaju na konceptu održivog turizma mogu nadati dugoročnom opstanku na međunarodnom tržištu.

LITERATURA

- [1] Kilipiris, Fotis (2005): *Sustainable Tourism Development and Local Community Involment*, Tourism and Hospitality Management, Vol 11, No. 2,
- [2] Popesku, J. (2016): *Menadžment turističke destinacije*, Univerzitet Singidunum Beograd, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment,
- [3] Strategija razvoja turizma Republike Srpske za period 2011-2020.godine, (2011) Banja Luka
- [4] UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition, dostupno na www.unwto.org/tourism-highlights-2018.
- [5] UNWTO (1993): *Sustainable Tourism Development – Guide for Local Planners*, WTO publication, Madrid
- [6] Vujić, Tatjana (2012): *Upravljanje održivim razvojem turizma sa posebnim osvrtom na Republiku Srpsku*, Zbornik radova sa 10. Međunarodnog naučnog skupa Sinergija 2012
- [7] www.lovetravel.rs/zelena-planeta/odrzi-vi-razvoj-turizma
- [8] www.tourism4development2017.org